

Imeväis- ja lapsikuolleisuus lastenneuvolan diskurssina suomalaisissa sanomalehdissä – diskurssihistoriallinen näkökulma

ARI HAARANEN

TtT, yliopistonlehtori

Itä-Suomen yliopisto
Hoitotieteen laitos

TIIVISTELMÄ

Lastenneuvolat ovat palvelleet lapsia ja perheitä jo sadan vuoden ajan. Tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata lastenneuvolatyötä ja sen merkityksen rakentumista suomalaisissa sanomalehdissä. Tässä artikkelissa kuvataan imeväis- ja lapsikuolleisuuden diskurssia.

Aineisto muodostui vuosina 1922–2022 julkaistuista sanomalehtiartikkeleista (n=227), jotka kerättiin Kansalliskirjaston digitaalisesta aineistokokoelmasta. Aineisto analysoitiin diskurssihistoriallista lähestymistapaa (DHA) mukailleen.

Imeväis- ja lapsikuolleisuuden vähentäminen on ollut keskeinen lastenneuvolan diskurssi, joka on esiintynyt sanomalehdissä lastenneuvolan satavuotisen historian ajan. Erityisesti diskurssi painottui 1920- ja 1930-luvuilla ja sen avulla kuvattiin ja perusteltiin lastenneuvolan toimintaa ja sen tuloksellisuutta paikallisesti, valtakunnallisesti ja kansainvälisesti. Kuolleisuuden vähentäminen oli ajalle ominaista kansallista eetosta ja sitä pidettiin keskeisenä yhteiskunnan kehittymisen indikaattorina. Diskurssi on säilynyt lastenneuvolan uutisoinnissa nykypäivään saakka, ja siitä on muodostunut osa Suomen ja suomalaisuuden kansallista kertomusta.

Imeväis- ja lapsikuolleisuuden vähentämisestä on muodostunut Suomen kehittymistä ja edistyksellisyyttä kuvaava esimerkki. Sanomalehtiä analysoimalla voidaan tuottaa tietoa lastenneuvolan historiallisesta, kulttuurisesta ja sosiaalisesta merkityksestä eri aikoina ja siten lisätä ym-

ABSTRACT

Infant and child mortality as a child health clinic discourse in Finnish newspapers – Discourse-Historical Approach

Ari Haaranen, PhD, university lecturer

Child health clinics have been serving children and families for 100 years. The purpose of this study was to describe child health clinic work and the construction of its meaning in Finnish newspapers. This article describes the discourse of infant and child mortality.

The data included articles published in Finnish newspapers from 1920 to 2022 (n=227). The data were collected from the National Library's digital data collection and were analyzed according to the Discourse-Historical Approach (DHA).

The reduction of infant and child mortality has been a key discourse, which has appeared in newspapers throughout its 100-year history. This discourse was emphasized in the 1920s and 1930s and has been used to describe and justify the activities of the clinic and its effectiveness locally, nationally and internationally. The reduction of mortality was a characteristic of the national ethos of the time and was seen as a key indicator. Since then, the discourse has remained in the news to the present day, and it has become part of the national narrative of Finland and Finnish identity.

The reduction of mortality has become an example of the development and progressiveness of Finland in newspapers. The analysis of newspapers provides information on the historical, cultural and social significance of the clinic at different times and thus increases understand-

määrystä lastenneuvolasta ja sen merkityksestä yhteiskunnassa.

Avainsanat: Diskurssianalyysi, Imeväis- ja lapsikuolleisuus, Lapsikuolleisuus, Lastenneuvolat, Sanomalehdet

ing of the child health clinic and its role in society.

Key words: Child mortality, Child health clinics, Discourse analysis, Infant mortality, Newspaper article

Mitä tutkimusaiheesta jo tiedetään?

- Lastenneuvolalla on ollut merkitystä Suomen imeväis- ja lapsikuolleisuuden vähentämisessä.
- Lastenneuvolan esikuvana toimi saksalainen Kaiserin Auguste Viktoria Haus (KAVH) sairaalakeskus

Mitä uutta tietoa artikkeli tuo?

- Imeväis- ja lapsikuolleisuuden vähentäminen on ollut keskeinen diskurssi suomalaisissa lastenneuvolaa kuvaavissa sanomalehtiartikkeleissa.
- Imeväis- ja lapsikuolleisuuden vähentämisestä muodostui yksi lastenneuvolan toimintaa kuvaavista indikaattoreista ja liittyi osaksi suomalaista kansallista kertomusta.

Mikä merkitys tutkimuksella on hoitotyölle, hoitotyön koulutukselle ja johtamiselle?

- Sanomalehtiä analysoimalla voidaan tuottaa tietoa lastenneuvolan historiallisesta, kulttuurisesta ja sosiaalisesta merkityksestä eri aikoina.
- Historiallinen tarkastelu lisää ymmärrystä lastenneuvolasta ja sen merkityksestä yhteiskunnassa.

Tutkimuksen lähtökohdat

Lastenneuvolatoiminta Suomessa alkoi 1920-luvulla. Toiminnan katsotaan alkaneen 21.9.1922, kun Kenraali Mannerheimin lastensuojeluliitto (KMLL) avasi Helsinkiin Lastenlinnan halkokellariin huoltolan lastenlääkäri, professori Arvo Ylpön johdolla (Korppi-Tommola, 1990; Kotioja, 2020). Siihen mennessä KMLL:n paikallisosastot olivat kuitenkin perustaneet kuusi neuvonta-asemaa, joista ensimmäinen avattiin Viipurissa 1.8.1921 KMLL:n kehoituksesta Viipurin seudun huoltokeskuksen järjestämänä (Karjalan Aamulehti, 1922).

Suomalaisen lastenneuvolan esikuvana voidaan pitää Saksassa vuonna 1909 perustettua Kaiserin Auguste Viktoria Haus (KAVH) sairaalakeskusta, joka sijaitsi Berliinin Charlottenburgissa. Se oli maailman ensimmäinen kansallinen instituutio, jonka tehtävänä oli taistella lapsikuolleisuutta vastaan. Lastensairaalan lisäksi se toimi fysiologisena ja patologisena tutkimuslaitoksena, harjoittelukouluna lääkäreille ja hoitajille, synnytyssairaa-

lana, julkisena äitiys- ja lastenneuvolana, perinnöllisyyden neuvontakeskuksena ja kansallisena selvitys- ja julkaisulaitoksena (Freeman, 1995; Ylppö, 1913a). Yhtenä sen tavoitteista oli lisätä saksalaisen väestön määrää ja laatua (Freeman, 1995). Ylppö työskenteli keskuksessa vuosina 1912–1920 ja halusi samanlaisella periaatteella toimivan instituutin Suomeen (Numminen, 1987; Ylppö, 1913b; Ylppö, 1964). Myös kouluneuvos Mandelin ja vapaaherratar Mannerheim, jotka olivat perustamassa Mannerheimin Lastensuojeluliittoa vuonna 1920, tutustuivat lastensuojeluun useissa Euroopan maissa ja Mandelin (1919) julkaisi mallin kunnallisen lastensuojelun järjestämisestä, johon sisältyi neuvonantopaikat rintalasten kuolleisuuden vähentämiseksi.

Maailmalla oli jo aiemmin ollut yksityisten järjestöjen tarjoamana pienten lastenhoidon ohjausta, kuten Pariisissa vuonna 1894 avattu "Goutte de lait" eli Maitopisara. Se jakoi maitoa ja maitosekoituksia maksutta varattomille äideille ja heidän enintään kaksivuotiaille lapsilleen imeväis- ja lapsikuolleisuuden vähentämiseksi. Samalla äideille annettiin

ohjausta lasten ja kodin hoidosta. (Larsson, 1938; Weaver, 2010) Ensimmäinen Maitopisara-asema avattiin Helsingissä 1904 Greta Klärichin toimesta ja parhaimmillaan asemia oli noin 20 Suomen suurimmissa kaupungeissa (Riihola, 2010). Näihin kahteen toimintamuotoon, lapsen terveyden ja kehityksen seurantaan ja lasten ravitsemukseen perustui myöhemmin lastenhoidon neuvontatyö eli neuvolatoiminta (Larsson, 1938).

Ensimmäiset neuvolat perustettiin kaupunkien työläisväestön asuinalueille ja palvelut kohdennettiin aviottomille ja työläisäideille (Laurent, 2017). Aikakauden mukaisesti aviottomat äidit olivat keskeinen kohderyhmä, sillä heidän joukossaan imeväis- ja lapsikuolleisuus oli erityisen suurta. Saksassa kunnat ja yksityiset hyväntekeväisyisyhdistykset olivat perustaneet heille lastensuojelukeskuksia (infant welfare center), joita oli Saksan suurissa kaupungeissa vuoteen 1907 mennessä lähes sata. (Vögele, 2010.) Neuvoloissa äideille tarjottiin ohjausta ja apua maksutta sekä toteutettiin terveystarkastuksia lapsille. Sairaanhoidon ei kuitenkaan katsottu kuuluvan neuvolan tehtäviin, vaan ne kuuluivat poliklinikoille tai sairaaloille. (Larsson, 1938.) Neuvonta-asetat laajenivat 1920- ja 1930-luvuilla eri puolille Suomea Lastensuojeluliiton paikallisosastojen perustamana ja useissa paikoissa imeväiskuolleisuus aleni (Korppi-Tommola, 1990; Kotioja, 2020; Simoila, 1994).

Lastenneuvolatoiminta vakiintui valtakunnalliseksi toiminnaksi vuonna 1944, kun säädettiin laki kunnallisista äitiys- ja lastenneuvoloista ja laki kunnallisista terveystarvikkeista. Vastuu lastenneuvolatoiminnan toteuttamisesta siirtyi vapaaehtoisjärjestöiltä kunnille valtion tukemana. (Simoila, 1994). Siihen saakka toimintaa ohjasivat muun muassa KMLL:n terveystarvikkeiden johtosääntö ja Lääkintöhallituksen ohjesäännöt (Larsson, 1938). Lakien myötä neuvolasta tuli ensimmäinen paikallinen avoterveydenhuollon yksikkö, jossa toiminta keskittyi yhteen selkeään asiakaskuntaan: äiteihin ja heidän lapsiinsa (Simoila, 1994).

Neuvolatoiminnan syntyminen 1920-luvun murroksessa heti Suomen itsenäistymisen jälkeen, ei ollut sattumaa, vaan tulos useista ajanjaksolla vaikuttaneista suuntauksista, jotka kietoutuivat toisiinsa. Imeväis- ja lapsikuolleisuus sekä syntyvyyden lasku nousivat 1900-luvun alussa keskeisiksi yhteiskuntapoliittisiksi puheenaiheiksi Euroopassa. Syynä oli huoli valtioiden taloudellisesta ja sotilaallisesta asemasta ja tulevaisuudesta elinvoimaisina kansakuntina. (Pozzi & Fariñas, 2015; Vögele, 2010; Vögele ym., 2013.) Tämän seurauksena 1800–1900-luvun vaiheessa omaksi alakseen erikoistunut lastenlääketiede (pediatria) sai aiempaa enemmän huomiota ja tieteellistä auktoriteettia, mikä johti imeväis- ja lapsikuolleisuuden tutkimuksen lisääntymiseen lääketieteessä, mutta myös yhteiskunta-, väestö- ja taloustutkimuksessa (Freeman, 1995; Vögele ym., 2013).

1800-luvun lopulla alkanut teollistuminen ja väestön muuttaminen maalta kaupunkeihin aiheuttivat uusia terveydellisiä ja sosiaalisia ongelmia, jotka yhdessä vaikuttivat imeväis- ja lapsikuolleisuuden kasvuun, syntyvyyden alenemiseen ja samalla sosiaalihuollon liikkeen syntyyn (Freeman, 1995; Harjula, 2007; Pozzi & Fariñas, 2015). Sosiaalihuollon korostettiin yhteiskunnallisten olojen yhteyttä terveyteen. Useat sairaudet olivat sosiaalisten epäkohtien, kuten köyhyyden ja kurjuuden seurauksia. Sosiaalihuollon lääkeillä oli keskeinen rooli muutosten aikaansaamisessa ja toiminnassa keskityttiin elintapojen kohentamiseen, terveyden elinympäristöön ja alempien luokkien sosiaalisten epäkohtien poistamiseen. (Harjula, 2007; Laurent, 2017; Harjula, 2018.)

1900-luvun alussa suurin osa imeväisikäisistä kuoli hengitystieinfektioihin, ripuliin ja muihin ruoansulatushäiriöihin ja -sairauksiin. Nämä johtuivat epähygienisistä elinoloista, kuten ahtaasta asuinolosuhteista, puhtaan veden puuttumisesta sekä ruuan ja maidon bakteerikontaminaatioista. Lisäksi syinä olivat riittämätön lasten-

hoito ja huono ravitseminen. Äidit eivät imettäneet lapsiaan ja antoivat erilaisia maidon korvikkeita kuten eläinperäistä maitoa, velliä tai muuta keinotekoista ruokaa. Imettäminen oli usein myös mahdotonta pitkinä työpäivinä. (Pitkänen ym., 2000; Mackenbach, 2020.)

Suomessa imeväis- ja lapsikuolleisuus laski voimakkaasti 1800-luvun lopun ja toisen maailmansodan välisenä aikana koko maassa. 1900-luvun alussa lasku oli voimakasta kaupungeissa ja Lounais-Suomessa. Suurin 1920–30 lukua selittävä tekijä oli aviottomien äitien imeväisikäisten lasten kuolemien nopea lasku, etenkin kaupungeissa, syntyvyyden sääntelyn ja ehkäisyn kehittymisen seurauksena. (Pitkänen, 1983.) Lastenhoidon kehittyminen ja siihen liittyneet toimet olivat todennäköisesti vaikuttaneet myönteisesti kehitykseen. Lisäksi yhteiskunnassa 1900-luvulla tapahtuneet muutokset tukivat yleisesti lasten kasvatustyötä ja edistivät vanhempien mahdollisuuksia lastenhoidon parantamiseksi. (Laurent, 2017; Pitkänen, 1983.) Pitkäsen (1983) mukaan imeväiskuolleisuuden vähenemistä Suomessa ei selittänyt pelkkä elintason nousu tai äitiys- ja lastenhuollon kehittyminen, vaan kuolleisuuden väheneminen liittyi ihmisten koko elämäntarkoituksen muutokseen teollistumisen jälkeisenä aikana.

Sanomalehdet ovat olleet yksi tärkeimmistä lähteistä, joista ihmiset ovat saaneet tosiasioihin perustuvaa tietoa kotimaan ja ulkomaiden yhteiskunnallisista tapahtumista (Ekström 2023; Yu & Cheng 2022). Aikakauden tilanne on kuitenkin vaikuttanut siihen, mitä tiedotusvälineet ovat kertoneet tai voineet kertoa, jolloin media ei ole täysin riippumaton, vaan altis tosiasioiden vääristymiselle ja kansalaisten asenteiden muokkaamiselle (Railo & Oinonen 2012; Yu & Cheng 2022). Sanomalehdet ovat siten osa yhteiskunnallista vallankäyttöä, mutta samalla myös sen valvontaa (Ekström 2023; Railo & Oinonen 2012). Sanomalehdet ja laajemmin media tarjoavat mahdollisuuden tarkastella historiaa

ja sen merkitystä, sillä ne kertovat aikansa yhteiskunnallisista arvoista ja asenteista sekä niiden käsittelystä (Railo & Oinonen 2012). Sanomalehtiartikkelit mahdollistavat siten tutkia myös hoitotyöhön ja neuvolatoimintaan liittyneitä arvoja, asenteita ja yhteiskunnallista keskustelua eri vuosikymmeninä ja niiden muutosta.

Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimusongelmat

Tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata lastenneuvolatyötä ja sen merkityksen rakentumista suomalaisissa sanomalehdissä vuosina 1922–2022. Tavoitteena oli tuottaa tietoa lastenneuvolan roolista ja sille annetuista merkityksistä eri vuosikymmeninä.

Tutkimuskysymyksinä olivat:

- Miten imeväis- ja lapsikuolleisuutta on kuvattu lastenneuvolaa käsittelevissä suomalaisissa sanomalehtiartikkeleissa?
- Millaisia merkityksiä imeväis- ja lapsikuolleisuudesta on annettu lastenneuvolaa käsittelevissä sanomalehtiartikkeleissa?

Menetelmät

Tutkimuksen aineisto

Tutkimuksen aineisto muodostui vuosina 1922–2022 julkaistuista lastenneuvolaa käsittelevistä sanomalehtiartikkeleista (n=227). Aineisto kerättiin Kansalliskirjaston digitaalisesta aineistokokoelmasta. Jutuiksi laskettiin pääkirjoitukset, uutiset, taustajutut, selostukset, reportaasit ja haastattelut. Lisäksi mukaan otettiin sanomalehdissä julkaistuja ilmoituksia ja kertomuksia. Hakusanoina käytettiin kuolleisuus, kuolevaisuus, neuvonta-asema, neuvonantoasema, huoltola, huoltoasema ja vuodesta 1935 alkavan aineiston osalta neuvola. Aineistonkeruu toteutettiin vuosien 2022 ja 2023 aikana. Tässä artikkelissa pai-

nottuu 1920–1940-luvuilla ilmestyneet sanomalehdet, jolta ajalta imeväis- ja lapsikuolleisuuteen liittyvää aineistoa oli 187 lehtiartikkelia, 82,4 %:a aineistosta. Tutkimus on osa laajempaa tutkimushanketta, jossa tarkasteltiin neuvolatyöhön ja sen merkitykseen liittyneitä diskursseja. Tässä artikkelissa kuvataan yhden keskeisen diskurssin, imeväis- ja lapsikuolleisuuden vähentäminen, tuloksia.

Diskurssianalyysi ja diskurssihistoriallinen lähestymistapa

Tutkimus- ja analyysimenetelmänä käytettiin diskurssianalyysia. Se ei ole yksittäinen menetelmä, vaan pohjautuu useisiin erilaisiin lähestymistapoihin ja tieteenfilosofiisiin lähtökohtiin. Kaikille lähestymistavoille yhteistä on, että ne pohjautuvat sosiaalisen konstruktionismiin, jossa kieli ja käsitteet muodostavat sosiaalisia rakenteita eli konstruktioita. Nämä rakenteet jäsentävät todellisuutta ja diskurssianalyttisen tutkimuksen tehtävänä on tunnistaa kielenkäyttöä sosiaalisena toimintana eli diskurssina. Kielen avulla tuotetaan ja ylläpidetään jaettuja merkityksiä ja tulkintoja todellisuudesta. Diskurssianalyysissa analyysi perustuu aineistoon ja tutkija tukeutuu tulkintaa tehdessään omaan sosiaaliseen ja kulttuuriseen ymmärrykseensä. Tulkinta tehdään aina kontekstia vasten, jolloin tutkimuksen kohde on sosiaalisessa kontekstissa ja sitä ylläpitävässä diskurssissa. (Greckhamer & Cilesiz, 2014; Heracleous, 2009; Pietikäinen & Mäntynen, 2019; Pynnönen, 2013.)

Tässä tutkimuksessa on mukailtu diskurssihistoriallista lähestymistapaa (Discourse-Historical Approach, DHA), joka mahdollistaa diskursiivisten käytäntöjen systemaattisen ja läpinäkyvän analyysin tarkastelemalla tiettyjen diskurssien muuttumista ajassa. Diskurssihistoriallinen lähestymistapa sisältää kahdeksan vaihetta (Reisigl & Wodak, 2009; Wodak, 2015):

1. Aiemman tutkimustiedon aktivoiminen esimerkiksi lukemalla aiempia tutkimuksia tai tekemällä kirjallisuuskatsaus
2. Systemaattinen aineistonkeruu ja kontekstiin perehtyminen
3. Aineiston valinta ja sen valmistelu analyysia varten
4. Tutkimuskysymysten tarkempi määrittely ja ennakko-oletusten muotoilu
5. Laadullinen koeanalyysi (tutkimuskysymysten ja ennakko-oletusten testaaminen ja niiden tarkentaminen)
6. Yksityiskohtainen tapausten ja tilanteiden tarkastelu koko aineistosta
7. Kritiikin muotoilu eli tulosten tulkitseminen suhteessa kontekstista olevaan tietoon ja mahdollisten epäjohdonmukaisuuksien löytäminen
8. Yksityiskohtainen analyysitulosten soveltaminen ja käyttö

Diskurssihistoriallinen analyysi toteutettiin kolmivaiheisena. Aluksi tunnistettiin lastenneuvolaa käsittelevistä sanomalehtiartikkeleista keskeisten diskurssien aiheet ja sisällöt. Sen jälkeen valittua aineistoa tarkasteltiin diskursiivisten strategioiden ja niitä ohjaavien kysymysten näkökulmasta (Taulukko 1). Diskurssihistoriallisessa analyysissa strategia tarkoittaa käytännön suunnitelmaa (myös diskurssinkäytännöistä), joka on omaksuttu jonkin sosiaalisen, kielellisen, poliittisen tai psykologisen tavoitteen saavuttamiseksi. Strategioiden tavoitteena on auttaa tarkastelemaan tiettyä diskurssia ja siihen liittyviä tekstejä suhteessa diskursiiviseen konstruktioon ja representaatioon eli miten asioita, ilmiöitä, henkilöitä tai ryhmiä esitetään ja kuvataan kielellisesti ja kulttuurisesti. (Reisigl & Wodak, 2009; Wozak, 2015.) Viimeiseksi aineistosta tutkittiin kielellisiä merkityksiä ja kontekstista riippuvien kielellisten ilmausten toteutumista. (Wodak, 2015.)

Taulukko 1. Diskurssihistoriallisen läbestymistävän diskursiiviset strategiat ja niitä ohjaavat kysymykset (mukailten Wodak 2015)

Strategia	Kysymykset
Nimeäminen (Nomination)	1 Miten henkilöt, esineet, ilmiöt/tapahtumat, prosessit ja teot nimetään ja miten niihin viitataan kielellisesti?
Väittäminen (Predication)	2 Mitä ominaisuuksia ja tyypillisiä piirteitä liitetään yhteiskunnallisiin toimijoihin, esineisiin, ilmiöihin/tapahtumiin ja prosesseihin?
Argumentointi (Argumentation)	3 Mitä argumentteja käytetään?
Perspektivointi, kehystäminen tai diskurssin representaatio (Perspectivisation)	4 Mistä näkökulmista nämä nimeämiset, ominaisuudet ja argumentit on ilmaistu?
Vahvistaminen ja lieventäminen (Intensification & Mitigation)	5 Ilmaistaanko lausumat avoimesti? Tehostetaanko tai lievennetäänkö niitä?

Eettiset näkökohdat

Tutkimuksessa on noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä Tutkimuseettisen neuvotelukunnan ohjeiden mukaisesti (TENK, 2023). Tutkimuksessa käytettiin sanomalehtiaineistoja Kansalliskirjaston digitaalisesta aineistokokoelmasta, joka edellytti käyttöehtosopimuksen hyväksymistä ja sen uusimista käyttöoikeuden päätyttyä. Käyttöehdot mahdollistivat aineiston käytön tutkimustarkoitukseen ja aineiston selaamisen, hakemisen ja kopioinnin arkistosta. Tämän tutkimuksen tuloksissa on esitetty lainauksia sanomalehdistä. Käyttöoikeuden mukaan aineistoa ei ole lupa julkaista, mutta aineistosta voi käyttää lainauksia tekijänoikeuslain 22 §:n mukaisesti. Tutkimukseen valittu aineisto on kopioitu ja tallennettu yliopiston pilvipalveluun salasanalla suojattuun kansioon. Tutkimuksen eettistä ennakkoarviointia ei tarvittu.

Tulokset

Imeväis- ja lapsikuolleisuuden vähentäminen on ollut keskeinen lastenneuvolan diskurssi, joka on esiintynyt sanomalehdistä lastenneuvolan satavuotisen historian ajan. Imeväis- ja lapsikuolleisuutta käsittelevistä sanomalehtiartikkeleista tunnistettiin

kolme erillistä merkityskokonaisuutta: Tilastot ja tilastollinen vertailu, Yhteiskunnalliset metaforat ja Isänmaan etu.

Tilastot ja tilastollinen vertailu

Tämä diskurssi oli nähtävissä sanomalehtiutisissa 1920-luvulta 1960-luvulle saakka. Diskurssissa painotettiin lastensuojelun ja lastenneuvolan ensisijaisena tehtävänä imeväis- ja lapsikuolleisuuden vähentämistä. Kuolleisuuden vähenemisen seuraamiseksi kuvattiin kuolleisuusprosentteja ja -lukuja ja niitä vertailtiin muihin ikäryhmiin tai Euroopan valtioihin, erityisesti Pohjoismaihin, joista oli jo vastaavaa tietoa saatavilla. Kuolleisuustietojen kuvaamisella pyrittiin havainnollistamaan ongelmaa ja seuraamaan kuolleisuuden vähenemisen edistymistä. Näin pyrittiin osoittamaan lastenneuvolatyön vaikuttavuutta. Seuraavat esimerkit vuodelta 1922 on julkaistu ennen Lastenlinnan neuvolan perustamista Helsinkiin ja niistä on havaittavissa, kuinka tilastotiedoilla pyrittiin havahduttamaan lehtien lukijoita kuolleisuusongelmaan muun muassa vertaamalla lasten kuolleisuutta yli 80-vuotiaiden kuolleisuuteen. Samalla valmisteltiin kansalaisia ja lehden lukijoita tukemaan lastensuojelutyötä. Suojelu oli tuolloin järjestöjen ja hyväntekeväisyyden varassa. Kaikki kolme esimerkkiä perustuvat Ylpön pitämiin esitelmiin tai kirjoituksiin.

"Imeväisten ja pienten lasten hoidon ja pienten lasten hoidon järjestämisestä piti esitelmän prof. Arvo Ylppö, joka mm. huomautti, että lasten kuolevaisuuden ja huonovointisuuden ehkäisemiseksi ei saa rajoittua vain avioliiton ulkopuolella syntyneisiin vaan on se yleensä ulotettava kaikkiin lapsiin myöskin maaseudulle, koska siellä huono hoito, suolika-tarrit, riisitauti ym. baiittaavat alaikäis-ten tervettä kehitystä. Vain siten voidaan saada kaikille yleinen 1. v. nuorempien lasten kuolevaisuus, joka nykyään on Suomessa 12–14 % ehkä alenemaan samaan mitä se on Ruotsissa ja Norjassa, joissa maissa se on 6–8 %."

(Helsingin Sanomat 26.1.1922, Ehkäisevän lastensuojeluosaston kokouksesta)

"Hätä Suomen Lapsimaailmassa on suuri. Se ilmenee lasten kuolevaisuudessa, joka niinkin lyhyessä ajassa kuin kymmenessä vuodessa vaatii ubrikseen lähes 100,000 henkeä. Se ilmenee hävittävässä taudeissa, jotka usein jättävät jälkiään koko elinajaksi ja jotka aiheuttavat kuolevaisuuden, mikä leikki-ässä oleviin lapsiin nähden sijoittaa maamme viimeisten joukkoon ja koulu-ässä oleviin lapsiin viimeiseksi Euroopan kulttuurivaltioitten joukossa. Se painaa puutteen sekä henkisen ja siveellisen ala-arvoisuuden leiman tubansiin ja yhä tubansiin lapsiin ja nuoriin."

(Karjala 2.4.1922, Lastensuojelupäivänä)

"Kun aiotaan saada aikaan parannuksia jollakin alalla, on välttämätöntä tutustua oleviin oloihin. Tämä käy paraiten tilastotietojen avulla. Ei mikään puhu niin selvää kieltä kuin tilasto, se on lahjomaton kuin itse oikeuden jumalatar... Tilastotietoihin perustuu lastenhuoltotyökin. Suomessa kuolee vuosittain n. 10,000 lasta alle vuoden. Se on suuri luku meidän pienestä kansasta. Meiltä kuoli v. 1917 alle 1-vuotisia lapsia 118,63 ja vanhuksia 70–80 ikäv. Välillä 93,57 ja vanhuksia päälle 80 v. 180,82 kutakin 1000 kohti."

(Keskisuomalainen 27.4.1922, Lastenhuoltolat ja lastenhuoltomuseo)

Imeväis- ja lapsikuolleisuustietoja kuvattiin paikoin hyvin yksityiskohtaisesti. Useat paikallislehdet kuvasivat otteita KMLL:n paikallisosastojen ja terveyssisarjen vuosikertomuksista, joissa oli tarkkoja tietoja kuolleisuudesta ja niihin liittyvistä syistä. Näiden pääasiallinen tarkoitus oli informaation jakaminen lukijoille. Seuraavassa esimerkki uutisesta, joka pohjautui Jyväskylän terveyssisaren vuosikertomukseen ja siellä olleisiin tietoihin.

"Neuvonta-asemalla on käynyt lääkärin vastaanotoilla yhteensä 311, terveyssisaren vastaanotoilla yht. 244 lasta. Joulu-kuun 31 pnä oli kirjoissa 126 lasta. Sitäpaitsi on terveyssisar käynyt, tai asemalla tilapäisesti käytetty 62 lasta, jotka eivät ole merkitty kirjoihin. Vuoden kuluessa on kirjoista poistettu 15 lasta, joista 5 muuttanut pois paikkakunnalta. Kuoleman takia poistettu kirjoista 10 lasta, ollen kuolemansyynä ollut: keuhkotuberkuloosi 3, muut hengityselinten taudit 4, tubkuri jälkitauteineen 3, hinkuyskä 1 ja ravintohäiriö 1. Paikkakunnalla epidemiana kulkenut tubkuri on erikokoisesti häirinyt pikkulastenkin hyvinvointia. Erilaisia jälkitautejakin esiintynyt useissa tapauksissa."

(Sisä-Suomi 11.3.1928, Lastenhuoltotoiminta kaupungissamme. Otteita Jyväskylän Terveyssisaren vuosikertomuksesta 1927)

Vaikka kuolleisuuden uutisointi painotui 1920–1940-luvuille, myös myöhemmin ilmestyneissä sanomalehdissä käytettiin tilastotietoja kuolleisuuserojen kuvaamiseksi. Vuonna 1944 säädetyt lait kunnallisista äitiys- ja lastenneuvoloista ja kunnallisista terveyssisarista synnyttivät kirjoituksia, joissa kuvattiin lakien sisältöjä ja todettiin lastenneuvolatoiminnan saavuttavan muiden Pohjoismaiden, erityisesti Ruotsin tason.

"Vuonna 1942 kuoli Ruotsin vastasyntyneistä ensimmäisen ikävuoden ai-

kana 2,9 %. Vielä joitakin aikoja sitten kuoli meidän maassamme vastasyntyneistä ensimmäisellä ikävuodellaan lähes 20 %. Viime vuosina on tämä kuolleitten luku meillä ollut noin 7 %. Niin pian kuin meilläkin päästään Ruotsin tasolle, pelastuu joka vuosi vastasyntyneistämme noin 3,000 lasta. Tämä tapahtuu juuri sen toiminnan avulla, jota neuvoloissa suoritetaan ja jota terveystiimissä tehostavat.”

(Etelä-Suomen Sanomat, 18.7.1944. Vastasyntyneistä lapsista kuolee maassamme ensimmäisellä ikävuodellaan n. 7 pros. Äitiysneuvolatoiminnalla pyritään kuolevaisuutta alentamaan.)

Laissa edellytettävien äitiys- ja lastenneuvoloiden perustamista kuntiin edelsi pitkä siirtymäaika ja kuntien tuli järjestää palvelut vuoteen 1949 mennessä. Sen jälkeen kunnat pyrkivät saamaan perheitä käyttämään lapsia neuvoloissa tarkastettavana. Sanomalehtiartikkeleissa kuvattiin neuvolassa käyvien ja käymättömien lasten välisiä kuoleisuuseroja. Esimerkiksi 1950-luvulla Helsingin terveydenhuoltolääkäri Paavo Kuisiston haastattelussa vertailtiin näitä tietoja.

Selvä ero neuvolalasten ja ei-neuvolalasten välillä voidaan tehdä ensin mainittujen hyväksi. Vertailun vuoksi mainittakoon Helsingin kaupungin imeväiskuolleisuudesta, että se v. 1920 oli 8 %. v. 1935 tämä luku oli jo 4,4 % mutta sen sijaan sotien aikana suureni niin että v. 1945 se oli 6 %. Tällöin tulivat neuvolat pakolliseksi ja niinpä prosenttiluvuissa näkyikin tulos: v. 1951 imeväiskuolleisuus Helsingissä oli enää 2,6 %.

(Suomen Sosialidemokraatti, 27.01.1953, Äitiys- ja lastenhoidon neuvolain työtä tehostettu Helsingissä.)

Myöhemmin kuolleisuuteen liittyviä tilastotietoja kuvattiin sanomalehdissä lähinnä Mannerheimin Lastensuojeluliiton historiaa, Arvo Ylppön muisteluja ja neuvolahistorian tutkimuksia käsiteltäessä.

”Kun Arvo Ylppö aloitti työnsä Suomessa 1920-luvulla, oli Imeväisten kuolleisuus miltei 10 prosenttia, on se tällä hetkellä maailman pienimpiä 0,6 prosenttia. Myös suomalainen keskoshoito on maailman huippuluokkaa. Ylppön tutkimukset ovat senkin perusta, ja loiban hän koko keskonen-sanan.”

(Uusi Suomi 25.10.1987, Yhden miehen elämä Arvo Ylppö)

”1900-luvun alussa, ennen neuvolajärjestelmää joka kymmenes suomalaislapsi kuoli vauvana. Neuvoloiden perustamisen jälkeen imeväisiän kuolleisuus laski Suomessa maailman ennätystasolle, mikä sai runsaasti kansainvälistä huomiota. Tällä hetkellä vain kolme alle 5-vuotiasta suomalaista lasta kuolee tuhatta lasta kohti, mikä on Euroopan unionin toiseksi alhaisin luku.”

(Kunnallislehti 31.1.2017, Neuvolat laskevat Suomen imeväiskuolleisuuden Maailmanennätystasolle)

”Muutosta tapahtuikin: kun 1920 joka 10. lapsi kuoli alle vuoden ikäisenä, vuoteen 1950 tultaessa saman kohtalon koki enää joka 40. lapsi. Viime vuosina tuo luku on ollut noin 150 lasta vuosittain, nyt jäädään sen alle, Laurent kertoo. Vuonna 2015 enää vain 96 lasta kuoli alle yksivuotiaana Suomessa.”

(Kaleva 3.1.2017, Uni maistuu yhä ulkona. Arvo Ylppön opit purevat edelleen: suomalaispienokaiset uinuvat talvisinkin ulkoilmassa karaistuen.)

Yhteiskunnalliset metaforat

Yhteiskunnalliset metaforat -diskurssi kuvaa sanomalehtiartikkeleissa esiintyneitä kielenkäytön tapoja, joissa ilmeni aikakauden yhteiskunnallinen tilanne. Ne auttoivat selittämään imeväis- ja lapsikuolleisuutta ja siihen liittyviä tekijöitä ajalle tyypillisillä kielikuvilla, jotka lisäsivät asian ymmärrettävyyttä ja selkeyttä korostamalla neuvolatoimin-

nan ja terveyssisarten tärkeyttä. Seuraavissa esimerkeissä on käytetty agraariyhteiskunnalle tyypillistä maataloussanastoa ja uudemmaa teollisuusyhteiskunnallista talouteen liittyvää sanastoa. Kylvöllä tarkoitettiin asian valmistelua hyvissä ajoin, jotta myöhemmin saavutettaisiin haluttu tulos pienten lasten kuolleisuuden vähenemisen. Vastaavasti lasten näkeminen kansakunnan omaisuutena ja aarteena viittasi lasten ymmärtämiseen tärkeänä voimavarana kansakunnan tulevaisuutta varten. Lapsia hoitamalla ja kasvattamalla he tulevat olemaan terveitä, työkykyisiä ja tuottavia kansalaisia ja määräämään yhteiskunnan tulevaisuuden suunnan.

”Lapset ovat kansakunnan kallein omaisuus, se pääoma, joka aikoinaan, jos se on hyvin hoidettu, antaa runsaimman koron. Jokaisen velvollisuus on parhaansa mukaan hoitaa tätä omaisuutta ja edesauttaa niitä keinoja, joilla voidaan suojella kansakunnan omaisuutta. On muistettava, että keväällä on kylvetävä, jos tabdotaan syksyllä korjata.”

(Kyrönmaa 23.2.1932, Seinäjoellekin terveyssisar)

”Laatokan Karjalassa toimi v. 1942 erittäin hyvällä menestyksellä kiertävä lastenneuvola käyden jokaisessa kolkassa. Tämän neuvolan suorittama kylvä on ollut niin tehokasta, että pikkulasten kuolleisuus ei vaikeissa oloissa päässyt entisestään koboamaan vaan muutamaa vuotta myöhemmin näytti saavuttaneen alenevan suunnan.”

(Karjalainen 10.12.1944, Pohjois-Karjala omaksi SPR:n piiriksi. Keskuspaikaksi Joensuun kaupunki on erittäin sopiva.)

Sanomalehtiartikkeleissa käytetyt kielikuvat neuvoloista ja terveyssisarista olivat hyvin sotilaallisia ja maanpuolustushenkisiä. Tämä ilmeni erityisesti kansalaissodan ja toisen maailman sodan välisenä aikana 1920–1940-luvuilla. Seuraavassa uutisessa terveyssisaria verrattiin sotilaisiin ja armeijaan, jotka taiste-

levat kuolleisuutta vastaan eturintamassa ja ovat sitoutuneita tähän toimintaan lasten hyväksi. Samassa artikkelissa käytettiin myös termiä ”Huoltajatäti”, joka voidaan nähdä perheelle läheisenä, hoivaa ja huolenpitoa tarjoavana henkilönä, jolle äiti voi kertoa huolistaan ja tukea perhettä. Tämä kuvaa terveyssisarten roolia perheen ja äidin tukijana ja lasten hyvinvoinnin edistäjänä.

”Tämä on käynyt mahdolliseksi vain siten, että pääliiton toimesta on täällä Helsingissä kasvatettu joukko rintamasotilaita, s. t. s. lastenhoitoon perehtyneitä huoltosisaria, jotka kukin omalla paikkakunnallaan ovat asettuneet käytännöllisen lastenhoitotyön etunenään. Sängen useassa tehdaskeskuksessa niinhyvin kaupungeissa kuin maaseudulla on huoltosisarten toimesta alettu suorittaa ns. lastenhoitollista neuvontatyötä. Huoltosisaret ovat monissa paikoin jo muodostuneet paikkakuntansa pikkuväen oikeiksi huoltajatädeiksi, joitten puoleen äidit kääntyvät milloin heillä vain on lastensa hoitoa koskevia huolia sydämellään... Likaisissa ja abtaissa olosuhteissa ilmenevä lasten suuri kuolevaisuus riippuu juuri siitä, että näissä olosuhteissa kaikenlaiset taudinidut viihtyvät erikoisen hyvin ja pääsevät tarpeen tullen lapsen terveyttä vioittamaan. Kun terveyssisar silloin tällöin perheen ystävänä odottamatta voi pistäytyä talossa, on selvää, että äidit vaistomaisesti koettavat pitää kotejaan mahdollisimman siisteinä.”

(Uusi Suomi 11.11.1923, Lastenhoitotyö. Sen tähänastisista saavutuksista ja lähitulevaisuuden päämäärästä.)

Toisissa yhteyksissä sotilaallista ja maanpuolustuksellista kuvastoa käytettiin voimakkaasti ja sillä haluttiin korostaa ongelman, pienten lasten kuolleisuuden vakavuutta. Seuraavassa sanomalehtiartikkelissa referoitiin Kenraali Mannerheimin puhetta ensimmäisen terveyssisarukursin valmistujaisjuhlassa, jossa armeijaa käytettiin kuvaamaan lapsia. Tässä yhteydessä se tarkoitti voiman si-

jasta menehtyvien lasten järkyttävän suurta määrää, joka oli verrattavissa suureen armeijaan. Myös uhrilla viitattiin lasten suureen määrään, joka maksetaan tästä yhteiskunnallisesta kuolleisuuden ongelmasta. Äitiyden velvollisuuksilla korostettiin äitiyden vastuita ja tehtäviä, jotka heidän tulisi hoitaa kunnolla, jotta kuolleisuutta saataisiin vähennettyä. Terveysisarten neuvonnan ja ohjauksen avulla äidit saavat tietoa oikeasta hoidosta ja pystyvät siten vastaamaan äitiyden velvollisuuksiin. Toisessa esimerkissä KML:n lastensuojelun tarkastaja ja terveysisarkoulutuksen johtaja Venny Snellmanin kirjoituksessa terveysisarten antama tutkimukseen perustuva neuvonta nähtiin aseena vihollista, lastentauteja vastaan. Ase metaforaa käytettiin myös myöhemmin esimerkiksi uutisten otsikkona, kuten Uudessa Suomessa 22.6.1949 julkaistussa uutisessa suolistoinfektioepidemian yhteydessä, jonka otsikkona oli ”Ripuli imeväisten vitsauksena. Hygienian tehostus aseena taistelussa tautia vastaan.”

”Tämän jälkeen kenraali Mannerheim lausui: ... Maassamme, missä liian moni nuori äiti vain puutteellisesti tuntee äitiyden asettamat velvollisuudet, missä pikkulasten kuolleisuus kymmenen lyhyen vuoden mittaan vaatii ubrikseen lähes sadantubannen pienokaisen suuruisen armeijan, missä kouluikäisen nuorison ruumiillinen alakuntoisuus ja kuolevaisuus on suurempi kuin missään sivistysmaassa, mistä vertauslukuja on saatavissa, ja missä tuberkuloosi vuosittain vaatii raskaita uhreja, meidän maassamme on järjestelmällinen terveysisartointi perustavan tärkeä kansan terveille kehitykselle.”

(Iltalehti 4.3.1925, Kansanterveyden kohottamista tarkoittavan työn merkkipäivä. Ensimmäiset terveysisarkurssit päättyneet.)

”Vapaaehtoisen kansalaistoiminnan tukemana terveysisart, viedessään koteihin tietoa tieteen saavutuksista, voi an-

taa kansan omaan käteen asean tautia ja sen tuottamaa tuboa vastaan.”

(Karjala 4.11.1926, Terveysisart joka paikkakunnalle.)

Isänmaan etu

1920–1940-luvuilla imeväis- ja lapsikuolleisuutta käsittelevissä sanomalehtiartikkeleissa näyttöä vahvasti isänmaallisuus ja nationalismi, joka on nimetty Isänmaan etu-diskurssiksi. Suuren kuolleisuuden nähtiin heikentävän kansakuntaa ja sen menestymistä tulevaisuudessa. Sanomalehdissä oli 1920-luvulla kirjoituksia, joissa vedottiin isänmaallisuuteen ja kansakunnan etuun lastenneuvolan saamiseksi paikkakunnalle. Vain lasten kuolleisuutta vähentämällä ja hoidosta huolehtimalla saadaan työkykyisiä ja terveitä kansalaisia ja siten kansakunnan tulevaisuus, turvallisuus ja itsenäisyys olivat taattuina. Esimerkiksi Lappeenrannassa KML:n paikallisosasto kirjoitti tunteisiin vetoavan kirjoituksen, jossa ihmisiä kannustettiin lahjoittamaan varoja neuvolan perustamiseksi Lappeenrantaan. Tässä yhteydessä muuri symboloi kansan terveyden ja hyvinvoinnin turvaamista sekä isänmaan tulevaisuuden suojelemista.

”Kuten tunnettua on tämän liiton tarkoituksena olla apuna kasvattamassa Suomelle terveitä ja työkykyisiä kansalaisia. Sen toiminta pohjautuu siihen, että ensimmäisinä ja seuraavinkin lapsuusvuosina saatu hoito jättää jälkiä koko eliniäksi. Sitäpaitsi on lasten kuolevaisuus suuri juuri ensimmäisellä ikävuo- della. Mutta sopivalla ja terveydenhoi- dollisia näkökohtia huomioonottamalla saadaan lasten kuolevaisuus n.s. lasten- tauteihin suureksi osaksi ebkäistyksi, jota- paitsi he saavat samalla wankan poh- jan säännölliselle ruumiilliselle ja hen- kiselle kehitykselleen koko lapsuusajaksi.

...Meidän tulee muistaa, että ubraa- malla wähänkin tämän asian hyväksi samalla kannamme kivemme kaikkein

*wankinpaan isänmaan tulevaisuutta ja turvallisuu-
tta suojaamaan muuriin,
jonka muodostaa lukuisa, terve ja isän-
maataan rakastava kansa.”*

(Etelä-Saimaa 2.8.1923, Kenr. Mannerheimin Lastensuojeluliiton toiminta lasten ja nuorten hyväksi.)

Kansallisuusaate näkyi kirjoituksissa erityisesti isänmaallisuutena, oman kansan ja kulttuurin arvostamisena sekä ylpeytenä suomalaisuudesta. Neuvola nähtiin tärkeänä kansakunnan kasvattajana mahdollistamalla lasten ja nuorten fyysisesti ja psyykkisesti terve kehittyminen kohti aikuisuutta. Seuraavassa esimerkissä Mandelinin esitelmää referoitiin uutisessa, jossa kuvattiin paikallisosaston perustamista Otavaan. Hän painotti kuolleisuuden vähentämisen lisäksi lasten kasvattamista hyväksi ja vastuullisiksi yhteiskunnan jäseniksi. Toisessa esimerkissä KMLL:n Tampereen paikallisosaston kirjoituksessa, lasten kasvattaminen kunnan isänmaalliseksi kansalaisiksi varmistaa Suomen itsenäisyyden ja maan vapauden.

”Lastensuojelun tarkoitus ei ole vain saada lasten kuolevaisuusprosentti mahdollisimman pieneksi, vaan se pyrkii samalla kehittämään kalkista eloonjääneistä kunnan kansalaisia isänmaallemme.”

(Länsi-Savo 25.2.1926, Kenraali Mannerheimin lastensuojeluliiton haaraosasto Otavaan.)

”Kaikkien lasten kasvatus kunnan kansalaisiksi ja isänmaalliseksi ihmisiksi on Suomen vapauden ja itsenäisyyden ensimmäinen ja luotettavin inhimillinen turva.”

(Aamulehti 4.10.1925, Lastensuojelu)

Imeväis- ja lapsikuolleisuuteen liittyvä diskurssi 1920–1940-luvuilla sivusi Suomen kasvamista sivistysvaltioksi. Kuolleisuutta vähentämällä Suomi kuuluisi Euroopan parhaimpiin valtioihin, joka varmistaa kansakunnan vahvan kehittymisen. Esimerkissä KMLL:n Mandelinin puhe Kotkan lastensuo-

jelun- ja terveyspäivillä kuvaa ristiriitaa Suomen jo saavuttaman kansainvälisen urheilumaineen ja -menestyksen sekä lasten kuolleisuuden välillä. Suomen tulisi pyrkiä lasten suojelu- ja hoitotyössä samalle tasolle.

”Niin olympiamaineinen kuin Suomi onkin, on se kuitenkin lasten kuolleisuudessa sivistysmaista huonoin. Valkeaan ruttoon, keuhkotautiin, kaatuu lapsia varsin huomattavasti. Ruumiillisen heikkouden ja alakuntoisuuden takia hyljätään asevelvollisuuskutsunnoista puolet. Luonteenkasvatuksen viat tavataan siiveellisenä ryhdittömyytenä ja pabantapaisuuteen lankeamisena.”

(Etelä-Suomi 27.3.1928, Onnistunut lastensuojelu- ja terveyspäivä Kotkassa. Prof. Ylpön ja kouluneuvos Mandelinin esitelmät herättäneet ansaittua huomiota.)

Seuraava esimerkki on ote lääkintöneuvos Savosen kirjoituksesta. Toisen maailman sodan jälkeen hän näki Suomen kuuluvan sivistysvaltioihin ja esitti perusteluita näkemykselleen. Terveydenhoidon taso oli kehityksen ja kulttuurin mitta. Yhteiskunnissa, joissa terveydenhoidon taso oli riittävän korkea, ei ollut rappeuttavia ja haitallisia terveysongelmia.

”Pieni Suomen kansa luetaan maailman sivistyskansojen joukkoon. Me kuulumme näihin sen perusteella, mitä muinainen kansankulttuurimme ja myöhemmän ns. korkeamman kulttuurin edustajat ovat maailmalle antaneet. Mutta kulttuuria mitataan myös sen mukaan, miten työ kansanterveyden hyväksi on järjestetty. Lasten kuolleisuus ensimmäisellä ikävuodellaan on meillä jatkuvasti liian korkea. Lavantautia ja pikkulavantautia eli paratyfusta, eritoten paratyfusta on maassamme ajoittain eri paikkakunnilla satoja, jopa tubansiakin tapauksia. Lavantautia ja pikkulavantautia kutsutaan Amerikassa li-kaisuustaudeiksi ja ollaan sitä mieltä, että nämä aivan erityisellä tavalla osoit-

tavat jonkin maan terveydenhoidollista tasoa. Todellisen kulttuurikansan keskuudessa ei syöpäläisiä ole.

... Harvalla kansalaisella lieneekään selvää käsitystä siitä, mikä merkitys kansanterveystyöllä todellisuudessa on väestöpoliittisessa mielessä. Tehostamalla pientenlasten hoitoa, kulkutautien vastustamistyötä, taistelua keuhkotautia vastaan ja kehittämällä äitiysbuoltoa voimme säästää joka vuosi pienelle kansallemme 5.000—6.000 kansalaista. ... Mitä syvemmin tajuaamme ihmishengen arvon, sitä voimakkaammin tämä tajunta kannustaa meitä työhön kaiken sen hyväksi, millä tehostetaan kansamme kasvamista terveeksi, voimakkaaksi, työkykyiseksi ja suurilukuisiksi kansaksi.”

(Itä-Häme 12.4.1945, Terveydenhoidon taso – maan kulttuurin mittapuu.)

Pohdinta

Tulosten tarkastelua

Tässä diskursiivisessa tutkimuksessa kuvattiin imeväis- ja lapsikuolleisuutta lastenneuvolaa käsittelevissä sanomalehtiartikkeleissa ja kuolleisuudelle annettuja merkityksiä niissä. Painotus oli 1920–1940-luvuilla ilmestyneissä sanomalehdissä. Tutkimuksessa tunnistettiin kolme diskurssia, joiden mukaan imeväis- ja lapsikuolleisuudesta kuvattiin faktaperustaista tietoa tilastojen ja tilastollisten vertailujen avulla (Tilastot ja tilastollinen vertailu), käytettiin ajalle tyypillisiä kielikuvia (Yhteiskunnalliset metaforat) ja korostettiin lasten suojelun ja hoidon ensisijaisuutta kansakunnan ja tulevaisuuden turvaamiseksi (Isänmaan etu).

Imeväis- ja lapsikuolleisuutta kuvaavissa sanomalehtiartikkeleissa näkökulma oli usein asiantuntijalähtöistä. Artikkeleissa viitattiin KMLL:n asiantuntijoihin ja keskeisiin toimijoihin kuten Ylppöön ja Mandeliniin. He myös pitivät useita esitelmiä eri puolilla Suomea ja laativat kirjoituksia lehtiin.

KMLL panosti ”valistus- ja propagandatoimintaan”, he tuottivat kirjoitussarjoja ja lähettivät niitä valtakunnallisesti eri lehtiin, jotka julkaistiin joko sellaisenaan, lyhennettyinä tai muokattuina artikkeleina. Lisäksi monet KMLL:n paikallisosastot julkaisivat kirjoituksia, joista osa oli laadittu liiton kansliassa. Sanomalehtiartikkeleissa äänensä saivat kuulluksi myös maakuntien maaherrat, kuntien lääkärit ja terveysisaret. Tulos vahvistaa Laurentin (2017) tutkimuksen tuloksia, jonka mukaan lasten terveysneuvonta ja kuolleisuuden vähentäminen olivat terveydenhuolto- ja kasvatustien koulutuksen saaneiden asiantuntijayhteisöjen kehittämistoiminnan tulos. Asiantuntijatiedossa näkyi modernin lastenlääketieteen ja sosiaalihuigien kehittyminen (Freeman, 1995; Harjula, 2007; Vögele, 2010).

Muodostetut diskurssit paljastivat, kuinka kuolleisuutta on kuvattu eri aikoina ja millaisiin yhteiskunnallisiin konteksteihin uutisointi liittyi. Diskursseissa esiintyvät kielikuvat oli muodostettu tunteisiin vetoavaksi ja lukijoita puhuttelevaksi tarkoituksena neuvolatoiminnan tukeminen. Tämä oli luonnollista järjestöjen toimiessa neuvoloiden taustalla. Lisäksi kielikuvat yhdistettiin ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Vuonna 1944 neuvolatoiminnan vakiinnuttua kunnissa tällaiset kielikuvat katosivat sanomalehdistä. Tilastoja käytettiin perustelemaan lastenneuvolan toimintaa ja sen tuloksellisuutta paikallisesti, valtakunnallisesti ja kansainvälisesti. Tilastot olivat osa sosiaalihuigien liikettä ja toimivat vertailun mahdollistavina työkaluina. Tilastoinnilla osoitettiin, että ongelma on havaittu ja sitä pyritään hallitsemaan. Samalla tilastojen avulla vakiinnutettiin sosiaalista järjestystä ja korostettiin sitä koskevien näkemysten arvovaltaa. (Harjula, 2007.)

Lastenneuvolasta ja sen roolista imeväis- ja lapsikuolleisuuden vähentämisessä muodostui Suomen kehittymistä ja edistyskäsitystä kuvaava esimerkki suomalaisissa sanomalehdissä. Se nivoutui osaksi kansakun-

nan itsenäistymistä, kulttuurin kehittymistä ja siitä oltiin ja ollaan edelleen ylpeitä. Imeväis- ja lapsikuolleisuuden vähentäminen oli 1920–1940-luvuille ominaista kansallista eestosta ja sitä pidettiin keskeisenä länsimaisen sivistysvaltion ja yhteiskunnan kehittämisen indikaattorina. Tähän oli selkeät väestöpoliittiset syyt, kuten syntyvyyden lasku ja väestön toimintakyvyn turvaaminen (Pitkänen, 1983). Imeväis- ja lapsikuolleisuuden diskurssi on säilynyt vahvana lastenneuvolan uutisoinnissa nykypäivään saakka, ja siitä on muodostunut osa Suomen ja suomalaisuuden kansallista kertomusta.

Nykyään neuvolatyön merkitys on muuttunut imeväis- ja lapsikuolleisuuden vähentämisestä laajempaan lasten ja perheiden hyvinvoinnin tukemiseen. Vaikka imeväis- ja lapsikuolleisuus on nykyään hyvin alhaisella tasolla, on neuvolatyön kehittäminen edelleen ajankohtaista, jotta se pystyy vastaamaan lasten ja perheiden muuttuneisiin tarpeisiin ja terveyshaasteisiin, kuten lasten ja perheiden mielenterveyden hyvinvointi tai vanhempien ja perheiden tukeminen. Näihin vastaamalla lastenneuvola voi säilyttää roolinsa suomalaisen hyvinvointivaltion perinteikkäänä symbolina ja osana suomalaisen hyvinvoinnin edistämistä. Neuvolan on kehityttävä ajassa ja mukautettava toimintaansa vastaamaan nykypäivän monimuotoisten perheiden tarpeita.

Tutkimuksen luotettavuus

Diskurssianalyyseissä kuten muussakin laadullisissa tutkimuksissa on keskeistä tutkimuksen systemaattinen toteuttaminen ja täsmällisyys, analyysin läpinäkyvyys, tulosten vahvistaminen alkuperäislainauksilla ja analyysiprosessin ja tulosten esittäminen (Greckhamer & Cilesiz, 2014). Tutkimuksen aineisto on hankittu systemaattisesti relevantteja hakusanoja ja sanomalehtiä käyttäen. Aineisto on analysoitu aineiston tutkimiseen soveltuvilla menetelmillä diskurssihistoriallista lähestymistapaa noudattaen ja

muodostaen valitusta aineistosta tulkintataulukko tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. Aineisto on luettu huolellisesti useita kertoja ja siitä tehdyt tulkinnat on pyritty varmistamaan tarkistamalla aineistokohdat alkuperäisistä lähteistä niiden kontekstin huomioimiseksi. Analyysi on kuvattu vaiheittain ja käytetty diskurssihistorian strategian ohjaavia kysymyksiä. Tulokset on vahvistettu alkuperäisten artikkeleiden otteilla aineiston käyttöluvan rajoissa. Tulokset ja niistä tehdyt tulkinnat on raportoitu rehellisesti ja tavalla, joka mahdollistaa lukijan seurata tutkijan valintoja.

Diskurssianalyyttinen tutkimus perustuu aina tutkijan tekemään tulkintaan, jolloin luotettavuutta arvioitaessa tulee tarkastella refleksiivisyyttä eli tutkijan tekemiä valintoja ja tutkijan omaa roolia tulkitusajana (Herculeous, 2009; Pynnönen, 2013). Tutkija on ollut tietoinen omista ennako-oletuksistaan, jotka liittyivät tutkijan aiempaan terveydenhoitajan ammattiin ja tehtyihin neuvolatutkimuksiin. Sen sijaan tutkija on pyrkinyt aineistolähtöiseen tarkasteluun sulkien omat ennako-oletukset taka-alalle. Toisaalta aikaisempi työkokemus ja tieto on mahdollistanut aineiston paremman kontekstoinnin ymmärtämällä millaisesta aiheesta on kyse ja missä kontekstissa se on tapahtunut. Tämä on kuitenkin voinut vaikuttaa analyysiin ja siitä tehtyyn tulkintaan. Tutkija on perehtynyt monipuolisesti ja laajasti eri vuosikymmenten historiaan aiheen ymmärtämiseksi ajankohdan kontekstissa. Analyysi ja tulokset on kuvattu avoimesti mahdollisten tulkintavinoumien toteamiseksi (Greckhamer & Cilesiz, 2014).

Johtopäätökset

Lastenneuvolasta ja sen roolista imeväis- ja lapsikuolleisuuden vähentämisessä on muodostettu tässä tutkimuksessa kolme diskurssia, jotka kuvaavat erityisesti 1920–1940-luvuilla ilmennyttä ajatusmaailmaa ja käytetty-

jä kielikuvia. Ne auttavat ymmärtämään lastenneuvolan kehittymistä ja sen historiallisia vaiheita. 1920–1940-luvuilla lastenneuvoloita käsittelevissä sanomalehtiartikkeleissa näyttäytyi vahvasti nationalismi. Kansallisuusate näkyi erityisesti isänmaallisuutena, oman kansan ja kulttuurin arvostamisena sekä ylpeytenä suomalaisuudesta. Neuvola nähtiin tärkeänä kansakunnan kasvattajana ja oli siten tärkeä osa Suomen sivistysvaltioksi kasvamista. Sanomalehtiartikkeleita analysoimalla voidaan tuottaa tietoa lastenneuvolan historiallisesta, kulttuurisesta ja sosiaalisesta merkityksestä eri aikoina ja siten lisätä ymmärrystä lastenneuvolasta ja sen merkityksestä yhteiskunnassa osana suomalais-ta hyvinvointivaltiota.

LÄHTEET

- Ekström, M. (2023). *Discourse and news media*. Teoksessa Handford, M. & Gee, J.P. (eds) *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. 2nd Edition. The Routledge, London, 539–552.
- Freeman, S. (1995). "Medicalizing the Nurse: Professional and Eugenic Discourse at the Kaiserin Augusta Victoria Haus in Berlin". *German Studies Review* 18(3), 419–440.
- Greckhamer, T. & Cilesiz, S. (2014). Rigor, Transparency, Evidence, and Representation in Discourse Analysis: Challenges and Recommendations. *International Journal of Qualitative Methods*, 13(1), 422–443.
- Harjula, M. (2007). *Terveiden jäljillä. Suomalainen terveyspolitiikka 1900-luvulla*. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere.
- Harjula, M. (2018). Universal, but exclusive? The shifting meanings of pre- and post-war public health in Finland. Teoksessa Kananen, J., Bergenheim, S. & Wessel, M. (toim.) *Conceptualising Public Health. Historical and Contemporary Struggles over Key Concepts*. Routledge Studies in Public Health. Routledge, New York, 61–75.
- Heracleous, L. (2009). Interpretivist Approaches to Organizational Discourse. Teoksessa Grant, D., Hardy, C., Osrick, C. & Putnam, L. (toim.) *The SAGE Handbook of Organizational Discourse*. SAGE Publications Ltd, <https://doi.org/10.4135/9781848608122>
- Karjalan Aamulehti (1922). Kertomus. Wiipurin seudun huoltokeskuksen ja sen lastensuojeluosaston toiminnasta vuonna 1921. Karjalan Aamulehti 2.4.1922, 8–9.
- Korppi-Tommola, A. (1990). *Terve lapsi – kansan huomen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto yhteiskunnan rakentajana 1920–1990*. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Gummerus Kirjapaino, Jyväskylä.
- Kotioja, E. (2020). *Hyvän lapsuuden rakentajat. Mannerheimin Lastensuojeluliitto 1920–2020*. Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki.

Kiitokset

Kiitos Suomen Kulttuurirahaston Yhtyneet Kuvalehdet Oy:n juhlarahastolle tutkimuksen taloudellisesta tukemisesta ja professori emerita Katri Vehviläinen-Julkuselle kannustamisesta ja tuesta tutkimusaiheessa.

VASTUUALUEET

Tutkimuksen suunnittelu, aineistonkeruu, aineiston analysointi, käsikirjoituksen kirjoittaminen: AH

- Larsson, S. (1938). *Terveystoimintatarttoiminta. Sairaalanhoitajattarien Oppikirja XVI*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Laurent, H. (2017). *Asiantuntijuus, väestöpolitiikka, sota. Lastenneuvoloitten kehittyminen osaksi kunnallista perusterveydenhuoltoa 1904–1955*. Akateeminen väitöskirja. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 61/2017. Talous- ja sosiaalhistoria. Uni-grafia, Helsinki.
- Mackenbach, J.P. (2020). *A History of Population Health: Rise and Fall of Disease in Europe*. Leiden: Brill 2020, 182–197, 191–192.
- Mandelin, E. (1919). Kunnallisen lastensuojelutoiminnan järjestäminen. *Suomen Kunnallislehti*, 4(7–8), 105–110.
- Numminen, I. (1987). *Arvo Ylpön vuosisata*. WSOY, Juva 1987
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. 2019. *Uusi kurssi kottidiskurssia*. Vastapaino. Tampere.
- Pitkänen, K. (1983). Infant Mortality Decline in a Changing Society. *Finnish Yearbook of Population Research* 21 (January):46-74, 46. <https://doi.org/10.23979/fypr.44768>.
- Pitkänen, K, Koskinen, S. & Martelin, T. (2000). Kuolleisuuden alue-erot ja niiden historia. *Duodecim*, 116: 1697–710.
- Pozzi, L. & Fariñas R. (2015). Infant and child mortality in the past. *Annales de Démographie Historique*, 1, 55-75.
- Pynnönen, A. (2013). *Diskurssianalyysi: Tapa tutkia, tulkitä ja olla kriittinen*. Working paper 379/2013. Jyväskylän yliopiston kaupakorkeakoulu, Jyväskylä.
- Railo, E, & Oinonen, P. (2013). *Mediasta historiaa*. Teoksessa Railo, E, & Oinonen, P. (toim.) *Media historiasa*. Historia mirabilis 9. Turun historiallisen yhdistyksen referee-sarja. Painosalama Oy, Turku, 7–24.

- Reisigl, M. & Wodak, R. (2009). The discourse-historical approach. Teoksessa Wodak, R. & Meyer, M. (toim.), *Methods of critical discourse analysis*. 2nd edition. London, UK: Sage, 87–121.
- Riihola, M. (2010). *”Äidin sydäntä ja maitoa ei mikään voi korvata” Lastenboitokäytännöt ja -suositukset neuvolajärjestelmän kehittymisen valossa 1920–1930-lukujen Helsingissä*. Talous- ja sosiaal historian pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsinki.
- Simola, R. (1994). *Terveystieteiden työn kehitys, ristiriidat ja työorientaatiot*. Stakes Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 48. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Tekijänoikeuslaki 404/1961. Haettu 15.8.2024 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404>
- TENK. (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. Haettu 20.8.2024 osoitteesta <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>
- Vögele, J. (2010). “Has all that has been done lately for infants failed?” 1911, infant mortality and infant welfare in early twentieth-century Germany. *Annales de Démographie Historique*, 2, 131–146.
- Vögele, J., Rittershaus, L. & Halling, T. (2013). “Breast is best”—Infant-feeding, infant mortality and infant welfare in Germany during the late nineteenth and twentieth centuries. *Health*, Vol.5(12), 2190–2203.
- Weaver, L. (2010). In the Balance: Weighing Babies and the Birth of the Infant Welfare Clinic. *Bulletin of the History of Medicine*, 84(1), 30–57.
- Wodak, R. (2011). Complex texts: Analysing, understanding, explaining and interpreting meanings. *Discourse Studies*, 13(5), 623–633.
- Wodak, R. (2015). Critical Discourse Analysis, Discourse-Historical Approach. Teoksessa Tracy, K. Sandel, T & Ilie, C (toim.) *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction* JohnWiley & Sons, Inc., 1–14. Saatavilla 15.8.2024 <https://doi.org/10.1002/9781118611463.wbielsi116>
- Ylppö, A. (1913a). Das Kaiserin Auguste Victoria-Haus zur Bekämpfung der Kindersterblichkeit im Deutschen Reiche. *Duodecim*, 29(2), 77–85.
- Ylppö, A. (1913b). Huoltolaitoksista ja -toimenpiteistä pikkulapsen ja äidin turvaamiseksi Charlottenburgin kaupungissa. *Duodecim*, 29(7), 387–400.
- Ylppö, A. (1964). *Elämäni pienten ja suurten parissa*. WSOY, Porvoo.
- Yu, X. F., & Zheng, H. C. (2022). A Critical Discourse Analysis of Different News Reports on the Same Event: Illustrated with Examples from China Daily and The Guardian. *Open Journal of Social Sciences*, 10, 348–363. <https://doi.org/10.4236/jss.2022.1011023>

Ari Haaranen, TtT, yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto, Hoitotieteen laitos, PL 1627, 70211 Kuopio, sähköposti ari.baaranen@uef.fi